

Vadovėlių atitiktis humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams kaip kokybės sąlyga

Ramutė Bruzgelevičienė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Edukologijos katedra, Studentų g. 39, 08106 Vilnius, ramute.bruzgeleviciene@leu.lt

Anotacija. Straipsnis parengtas vadovėlių, mokymo priemonių politikos formuotojų, kūrėjų, leidėjų ir vertintojų nuolatinio diskurso kontekste: kokie vadovėlių, mokymo priemonių rengimo orientyrai užtikrintų jų kokybę. Keliama tyrimo problema: kaip reformos laikotarpiu vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatos orientuotos humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti. Tyrimas atliekamas societarinio lygmeniu, taikoma kokybinė tyrimo strategija, dokumentinio tyrimo metodas. Dokumentinių šaltinių analizės pagrindu prieinama prie išvados, kad vadovėlių kokybės reglamentavimo srityje per visą švietimo reformos laikotarpį tvari paradigmė sumaištis.

Esminiai žodžiai: *ugdymo paradigma, asmens ugdymo tikslai, vadovėlis, kokybė.*

Įvadas

Temos aktualumas. Lietuvos švietimo reformos, vykdomos ugdymo paradigmu virsmo pagrindu (Bitinas, 1998; Bruzgelevičienė, 2008), pradžioje vadovėlio svarba neabejota: sovietinėje mokykloje vienintelis ir neginčijamas mokymo turinio šaltinis buvo vadovėlis. Sunku įsivaizduoti, kad mokytojai būtų galėję ar gebėję be jo dirbti. Suvokę tokį mokytojų parengimą ir pasirengimą, švietimo reformos idėjų pagrindėjai vienu iš aktualiausių veiklių laikė ugdymo šaltinių – vadovėlių – kūrimą. Teigta, kad juose mo-

kytojai turi rasti išreikštus naujus ugdymo tikslus, jiems siekti būtiną dalyko medžiagą. Tikėtasi, kad vadovėliai skatins mokytojus imtis naujų metodų, aktualins interpretacinį santykį su dalyko medžiaga, netgi keis santykius su mokiniu. Kurti naujus, reformos ugdymo tikslus atitinkančius vadovėlius, anot M. Lukšienės (2013), buvo tolygu *pašviesti kelią mokytojui*. Dėl to paradigminės reformos pradžioje Lietuvos mokykloje vadovėliai liko svarbiausiu ugdymo turinio šaltiniu.

Tyrėjų grupės atliktoje švietimo problemos analizėje (Bigelienė, Birgelytė, Jašinauskas, Kalvaitis, Šleževičius, 2012) pagrįstos išvados rodo, kad Lietuvos mokytojų požiūris į vadovėlio reikšmę XXI a. pakito nedaug: „Dauguma Lietuvos mokinių vadovėliu pamokoje naudojasi kaip pagrindine mokymosi priemone; Du trečdaliai mokytojų, apsisprendami dėl mokymo per pamoką turinio, pasitiki vadovėliuose siūloma mokymo seka, turiniu ir būdais“. Analogiškas tendencijas patvirtina ir A. Kalvaičio (2013) atliktas tyrimas: „Analizuojant įvairių mokymo priemonių naudojimo pamokoje situaciją matyti, kad <...> šiuolaikinėje Lietuvos bendrojo ugdymo mokykloje vyrauja labiau XX amžiaus viduriui ir pabaigai būdingas pamokos modelis, kai naudojamos vien tik įvairios spausdintos mokymo priemonės.“

Turint omeny, kad vadovėliai dažnu atveju tebėra pagrindinė mokymo(si) priemonė, jo vaidmuo siekiant asmens ugdymo tikslų įtvirtinamos humanistinės ugdymo paradigmos pagrindu vis dar tebėra aktualus. Tuo grindžiamas tyrimo temos **aktualumas**. Tokiame kontekste keliama tyrimo **problema** – kaip vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatos orientuotos humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti. **Objektas** – vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų¹ nuostatų atitiktis humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti. **Tikslas** – aktualinti vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatų orientavimo humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti tvarumą.

Uždaviniai:

1. Pagrįsti požiūrio į vadovėlių, kitų mokymo(si) priemonių kokybę paradigminių pokyčių švietimo reformos pradžioje kintant ugdymo tikslams.
2. Analizuoti vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatų orientavimo humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti raidą švietimo reformos laikotarpiu.

Vadovėlius ir jų kokybę įvairiais aspektais yra analizavę daug šalies mokslininkų (E. Bakonis, A. Birgelytė, G. Čepaitienė, L. Jašinauskas, Z. Kniūraitė, A. Svėrienė, I. Zaleskienė ir kt.). Mažiau dėmesio sulaukė vadovėlių kokybę reglamentuojantys dokumentai. Tiesa, jie dalies mokslininkų aptariamais vadovėlių kokybę analizuojančiuose

¹ *Pastaba:* Į analizuojamų dokumentų grupę nepatenka dokumentiniai šaltiniai, neturintys oficialaus patvirtinimo statuso ir reglamentuojantys tik leidybos organizavimo tvarką, o ne vadovėlių, mokymo priemonių kokybės aspektus.

straipsniuose, tačiau atitikties asmens ugdymo tikslams ir ugdymo paradigmai aspektu minėti dokumentai neanalizuoti, tai patvirtina tyrimo aspekto **naujumą**.

Tyrimo metodologija. Tyrimas atliekamas societariniu lygmeniu – vadovėlių ir mokymo priemonių kokybę reglamentuojančių valstybės lygmens švietimo dokumentų analizė; teoriniu lygmeniu – mokslinės literatūros analizės pagrindu formuluotos tyrimo teorinės pozicijos. Pasirinkta kokybinė tyrimo strategija naudojant dokumentinio tyrimo metodą (McCulloch, 2004), tiriami pirminiai dokumentiniai šaltiniai; duomenys analizuojami remiantis grindžiamosios teorijos žingsniais – kodavimas, teorinė atranka, lyginimas (Strauss, 1993; Bitinas, 2006).

Mokslinės literatūros analizės pagrindu suformuluotos **teorinės nuostatos**. Ugdymo paradigma – istoriškai susiklosčiusi pažiūrų į ugdymą sistema, teorinių ir metodologinių prielaidų, kuriomis remiasi konkreti ugdymo sistema konkrečiu istoriniu laikotarpiu, visuoma (Bruzgelevičienė, 2008; Vaicekauskienė, 2007); 1990 m. atkurtos nepriklausomos Lietuvos švietimo reforma vykdoma ugdymo paradigmų kaitos pagrindu: klasikinę ugdymo paradigmą turėtų keisti humanistinė ugdymo paradigma (Bitinas, 1998; Bruzgelevičienė, 2008). Laikomasi tyrimais pagrįstų apibendrintų teiginių, kad ugdymo paradigmos klasifikuojamos esminių ugdymo filosofijos klausimų pagrindu: koks yra susiklostęs sisteminis požiūris į žmogų ir jo *prigimtį, ugdymą, pažinimą, vertybes* (Bruzgelevičienė, 2014, 34). Esminiu paradigmų skirties bruožu laikomas santykis su asmens prigimtimi: ugdant ja operuojama (klasikinė ugdymo paradigma) ar su ja kooperuojamasi (laisvojo ugdymo paradigma, kuriai priskiriamas ir humanistinis ugdymas) (Bitinas, 2000), kitaip tariant – ar stengiamasi asmenį ugdyti poveikiu nepaisant jo individualios prigimties, ar asmuo ugdomi vykstančių interakcijų, sąveikos tarp ugdytojo ir ugdytinio pagrindu (Kron, 2008).

Tyrimo problema ir objektas reikalauja apsibrėžti vieną iš pagrindinių ugdymo filosofijos klausimų, su kuriuo pirmiausia siejami vadovėliai ir kitos mokymo priemonės, – *pažinimo* paradigmą skirti. Autorės požiūriu, šią skirtį tiksliai išreiškia alternatyvus rėmimasis skirtingomis – objektyvistine ar konstruktyvistine – mokslinėmis priegomis visuminio ugdymo(si), integraliai aprėpiančio ir mokymą(si), procese. Mokslininkai prieigų alternatyvumą išreiškia savo požiūriu į *žinojimą, žinias, mokymąsi, mokymą, mokytojo vaidmenį*.

Objektyvistinei prieigai *žinojimas* yra vadinamosios objektyvios tikrovės faktų, sąvokų, teorijų, mokslo teikiamos informacijos įsiminimas, tradiciškai patikrinamas mokinių atliekamais standartizuotais testais; *žinios* yra objektyvios tikrovės faktai ir todėl yra stabilios, nekintamos, įgyjamos mokykloje, jas pateikiant „sutvarkytas“ pagal formalią standartizuotą mokymo programą, pagal kurią mokosi visi mokiniai; *mokymasis* yra procesas, kurio metu įsimenami objektyvios tikrovės faktai, sąvokos, teorijos; *mokymas* savo ruožtu yra tų objektyvių tikrovės faktų, sąvokų, teorijų teikimas; *mokytojai*, „žvelgiant objektyvistiškai, yra individai, įgiję pakankamą kiekį reikiamų žinių iš tam tikrų disciplinų“, jų paskirtis – perteikti savo žinias mokiniams.

Konstruktyvistine prieiga besiremiančiam *pažinimui žinojimas* iš dalies yra asmeniškasis, taigi subjektyvus, o reikšmę konstruoja pats mokinys, remdamasis savo patirtimi, nes

žinios nėra galutinės, jos yra kintamos, jų neįmanoma perteikti, mokykloje jos pateikiamos kaip tam tikrų mokymosi įvykių ir veiklų rinkinys; *mokymasis* yra socialinis vyksmas, kurio metu mokiniai konstruoja reikšmę, vykstant ankstesnės ir naujos mokymosi patirties sąveikai; *mokymas* suprantamas ne kaip nekintamų tiesų perpasakojimas arba perteikimas mokiniams, o kaip svarbios naujos patirties teikimas, būtinas sąveikai, kurios pagrindu galėtų skleistis ir būti konstruojama nauja reikšmė; *mokytojai* ir mokiniai, remdamiesi tam tikrų mokymosi įvykių ir veiklų rinkiniu, kartu svarsto turinį ir reikšmę (Arends, 1998, 21–22; Die konstruktivistischen Lerntheorien, 2014). Klasikinė ugdymo paradigma remiasi objektyvistine prieiga, laisvojo ugdymo humanistinė paradigma – konstruktyvistine (Senge, 2006; Kron, 2008; Sahlberg, 2004; Maslow, 2009 ir kt.).

Kokybė suprantama kaip reiškinių, dalyko ar savybių atitiktis tikslui ir paskirčiai (Vaičekauskienė, 2007). Tyrimo atveju – ar vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatos orientuotos humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti. Pastarieji nusakyti Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992, 7): „Padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą; ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, gebantį svarstyti esminius žmogaus egzistencijos klausimus, atsakingai daryti sprendimus ir savarankiškai veikti; ugdyti asmenį, pasirengusį profesinei veiklai, pasiryžusį ir gebantį adaptuotis besikeičiančiame socialiniame, ekonominiame gyvenime ir jį tobulinti; brandinti asmens tautinę bei kultūrinę savimonę; ugdyti žmogų demokratijai; ugdyti Lietuvos valstybės pilietį.“ Tokiems tikslams įgyvendinti Lietuvos švietime įtvirtinama konstruktyvistinė pažinimo prieiga besiremianti humanistinė ugdymo paradigma.

Pripažintina, kad įvairių šalių mokslo literatūroje vadovėlių kokybei apibrėžti pasirenkami gana skirtingi aspektai, tačiau A. Reints (2002) apibendrina, jog vertinant dažniausiai išskiriamos *trys kokybės sritys*: vadovėlio turinys (jo pasirinkimas, išdėstymas, modalumas), taikoma pedagogika (mokymo strategijos, didaktinė veikla, mokymosi proceso reguliavimas), vadovėlio dizainas bei pateikimas (tekstų perskaitomumas, vizualinės informacijos funkcionalumas, išdėstymas). Tyrėjos požiūriu, šias įvardytas kokybės sritis pirmiausia lemia ugdymo paradigma, kuria atitinkamoje švietimo sistemoje vadovaujama, taigi atitiktį ugdymo paradigmam tyрėja laiko pirmine kokybės sąlyga, nulemiančia dalines kokybę nusakančias sritis, juolab kad toks suvokimas aktualus ugdymo paradigmminio virsmo sąlygomis.

Mokslo paradigmų kaitos pagrindėjas T. S. Kuhnas (1962, 12, 149) teigia, kad pereiti iš vienos paradigmos į kitą galima „revoliuciškai“, tolygu „atsivertimui“. Tačiau Lietuvos švietimo reforma vykdoma evoliuciškai. Tokiame evoliucijos procese svarbu išlaikyti paradigminės kaitos kryptį, orientuojantis į iškeltus ugdymo tikslus visais priimamais sprendimais, kurie įforminami atitinkamais švietimo dokumentais. Viena iš tokių dokumentų grupių – vadovėlių, mokymo priemonių kokybės reikalavimus apibrėžiantys dokumentai. Todėl tyrimo atveju daroma prielaida, kad vadovėlius, mokymo priemones reglamentuojantys dokumentai modeliuos jų kokybę tokiu laipsniu, kiek užkoduos savyje atitiktį humanistinio ugdymo esminiems filosofiniams klausimams, taip pat jų

ir pažinimui, t. y. kokią prieigą siūlys – objektyvistinę ar konstruktyvistinę – ir kaip orientuosis į aktualius reformuojamo švietimo asmens ugdymo tikslus.

Tyrimo procesas. Kaip minėta įvade, tyrimas remiasi kokybinio tyrimo strategija, dokumentinio tyrimo metodu, duomenys analizuojami laikantis grindžiamosios teorijos žingsnių – kodavimo, teorinės atrankos, lyginimo. Analizuojamų dokumentinių šaltinių kodavimui pasirinktos kodinės kategorijos, kurių pagrindu iš esmės ir skiriasi alternatyvios ugdymo paradigmos, t. y. koks sisteminis požiūris į *žmogų ir jo prigimtį, ugdymą, pažinimą, vertybes, asmens ugdymo tikslus*. Paradigminiams požiūriams į *pažinimo* kategoriją identifikuoti remiamasi alternatyvių prieigų – objektyvistinės ir konstruktyvistinės – subkategorijomis: koks *žinojimas, žinios, mokymasis, mokymas, mokytojo vaidmuo* dokumentiniuose šaltiniuose įtvirtinamas. Atitikčiai asmens ugdymo tikslams nustatyti kodinėmis kategorijomis laikomi anksčiau cituoti Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) suformuluoti asmens ugdymo tikslai.

Įgyvendinant pirmąjį tyrimo uždavinį analizuoti vadovėlių kaitos būtinybę aptariančys mokslininkų švietimo reformos pradžioje kurti tekstai, juos koduojant, t. y. priskiriant jų teiginiams atitinkamas kategorijas. Remiantis priskyrimais atrinkti paradigmu kaitą liudijantys aktualūs tekstų teiginiai, jų turinys palyginamas su kodinių kategorijų turiniu.

Įgyvendinant antrąjį tyrimo uždavinį nagrinėti Švietimo ir mokslo ministerijos nuo reformos pradžios iki 2014 m. patvirtinti dokumentai, kuriuose tiesiogiai arba netiesiogiai keliami kokybės reikalavimai vadovėliams, mokymo priemonėms. Dokumentų tekstai koduojami, t. y. jų teiginiams priskiriamos atitinkamos kategorijos ir subkategorijos. Remiantis kategorijų ir subkategorijų priskyrimais atrinkti paradigmu kaitą liudijantys aktualūs dokumentų tekstų teiginiai. Siekiant išryškinti ugdymo tikslų atitikimo ir paradigmu kaitos idėjų raidą ir tvarumą, lyginamosios analizės metodu tarpusavyje palyginami kategorijoms priskirti skirtingų metų dokumentinių šaltinių teiginiai. Pirminio kodavimo etapas (teiginys po teiginio) tyrimo rezultatuose nepateikiamas.

Tyrimo rezultatai

Požiūrio į mokymo priemonių kokybę paradigminis pokytis švietimo reformos pradžioje. XXI a. mokslininkų teigimu, vadovėliai ar kitos mokymo(si) priemonės atlieka ne siaurai mokymo, kas būdinga objektyvistine prieiga grindžiamai klasikinei paradigmai, bet kur kas platesnes visuminio ugdymo funkcijas. Anot J. Bunsgaard, T. I. Hanseno (2009), mokymosi priemonių paskirtis – veikti / dalyvauti asmens ugdymo procese keičiant / ugdant besimokančiojo gebėjimus, kartu ir vertybines nuostatas. Kitaip tariant, mokymosi priemonių paskirtis – intensyvinti / veikti / turėti įtakos ne tik asmens pasaulio pažinimo procesui, bet ir asmenybės tapsmui.

Švietimo reformos pradžioje apie tokią vadovėlio paskirtį svarsto ir Lietuvos mokslininkai. Kalbėdama apie keistiną požiūrį į asmens pažinimo procesą mokykloje, lygindama

ji su Vakarų šalių ugdymo praktika, M. Lukšienė (1990) dėsto: „<...> kelio schema tokia: vaiko patirtis, problema, su kuria sieja konkretūs patirties faktai, jos analizė atskleidžiant pagal vaiko turimas žinias bei suvokimo lygį naujus faktus bei sąsajas, apibendrinimas, t. y. vėl tos pačios problemos suvokimas jau aukštesniu lygiu.“ Tokiame pažinimo kelyje mokslininkė mato ir kitokių nei sovietinių vadovėlių turinį ir vaidmenį: „Dalykai vadovėlyje išdėstyti ne pamokomis, bet temomis, kurios surikiuotos sistemingai, bet ne akademiškai, o koncentriškai pagal vaiko gebėjimą suvokti. Gausu diagramų, lentelių, schemų, nuotraukų. Teksto šykštu, vaizdinės priemonės tekste neaprašomos, jos sudaro prielaidas čia pat savarankiškai, kolektyviai ar su mokytoju analizuoti ir mąstyti. Daugiausia klausimų skirti ne atgaminti, o toliau žinias gilinti, ypač siejant jas su paties vaiko patirtimi“ (Lukšienė, 1990). Taip italų pradinės mokyklos vadovėliuose mokslininkė atpažįsta konstruktyvistinę prieigą, jos neįvardydama – vadovėliai reikalingi pasauliui, žinioms apie jį atrasti ir kurti; mokytojas tą pasaulį atranda drauge su mokiniu; žinios nėra perteikiamos ir nėra atgaminamos; atsižvelgiama į vaiko prigimtį – jo gebėjimą suvokti; reikšmę konstruoja pats mokinys, remdamasis savo patirtimi. Tokios kaitos nuostatos dėstomos ir kituose reformos pradžios laikotarpio mokslininkų tekstuose (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. Požiūrio į vadovėlio kokybę pokytis švietimo reformos pradžioje

Pokytis	Paradigminės kaitos kategorijos, subkategorijos
Nuo akademiškai suvoktos mokslo disciplinos, siekiančios išsamumo, visapusiškumo, detalizacijos, linkstančios į teoretizavimą ir abstrakcijas	<p>į mokykloje dėstomą dalyką, turintį specifinį adresatą, t. y. į augantį ir bręstantį žmogų, vaiką</p> <p>į specifinius uždavinius, t. y. įvesti žmogų į dabarties pasaulį, padėti jame susivokti, jame gyventi, jį keisti ir tobulinti</p>
Nuo faktų perkrovimo ir abstrakčių definicijų gausos, orientavimosi į atmintį ir reprodukovimą	<p>Su vaiko prigimtimi kooperuojamasi (<i>atitiktis prigimčiai</i> – humanistinės ugdymo paradigmos kategorija);</p> <p><i>mokymas</i> suprantamas ne kaip nekintamų tiesų perpasakojimas arba perteikimas mokiniams, o kaip naujos svarbios patirties teikimas (atitiktis konstruktyvistinės prieigos <i>pažinimo</i> subkategorijai <i>mokymas</i>)</p> <p><i>mokymasis</i> yra socialinis vyksmas, kurio metu mokiniai konstruoja reikšmę (atitiktis konstruktyvistinės prieigos <i>pažinimo</i> subkategorijai <i>mokymasis</i>); atitiktis <i>asmens ugdymo tikslui</i> – ugdyti gebantį atsakingai daryti sprendimus</p>

Dar prieš Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą mokslininkai deda pastangas siekdami koordinuoti vadovėlių kūrimo procesą. 1989–1990 m. sandūroje, jau paskelbus Tautinės mokyklos koncepciją ir ryškėjant būsimo švietimo reformos paradigminei krypti, pateikiami reikalavimai vadovėlių autoriams (Gudonytė, 1990). Švietimo reformos pirmąjį penketį nuo bendrų ugdymo turinio šaltinių kaitą nusakančių tekstų artėjama prie reikalavimų vadovėliams reglamentavimo, kaip tik tuo laikotarpiu Švietimo ir mokslo ministerija, Atviros Lietuvos fondas imasi bendro projekto ir siūlo potencialiems autoriams kurti originalius vadovėlius. M. Lukšienė, V. Jonynienė (1993) pateikia orientacinius reikalavimus, kokie vadovėliai gali būti laikomi tinkamais reformuojamai Lietuvos mokyklai. Analizuojama, kaip modeliuota paradigminė kaita pirmuosiuose reformos pradžios bandymuose reglamentuoti vadovėlio kokybę (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Paradigminiai reikalavimai Lietuvos reformuojamos mokyklos vadovėliams

Kintantys elementai	Tekstų teiginiai	Atitiktis asmens ugdymo tikslų, ugdymo paradigmų kategorijoms, subkategorijoms
Statusas tarp kitų ugdymo šaltinių	Vadovėlis yra „pagrindinis, bet ne vienintelis žinių šaltinis“ (Gudonytė, 1990); Vadovėlis – ne vienintelis ugdymo šaltinis (Lukšienė, Jonynienė, 1993)	Pripažįstama pažinimo šaltinių įvairovė. Ugdymo tikslų ir paradigmų atžvilgiu neutralūs teiginiai.
Paskirtis	Vadovėliai turėtų prisijungti prie bendro švietimo siekio – „padėti augančiam žmogui susiformuoti sąryšingą, visuminį pasaulėvaizdį ir įmanomai integruotą asmenybę, kuri būtų angažuota tautai, kultūrai ir visuomenei“ (Lukšienė, Jonynienė, 1993)	<i>Atitiktis ugdymo tikslams</i> – brandinti tautinę, kultūrinę savimonę.
Bendri reikalavimai	Vadovėlių sudarymo principai: – „mokinio kaip absoliučios vertybės integravimas į savąją kultūrą; – mokinio amžiaus ir jo psichofizinių savitumų paaiskymas; – mokinio pažinimo ir mąstymo atskirais jo amžiaus laikotarpiais (sinkretinis, analitinis ir sintetinis) ypatumų suvokimas; – mokinio mokymosi specifikos paaiskymas“ (Gudonytė, 1990)	<i>Atitiktis prigimčiai</i> – humanistinės ugdymo paradigmos esminė nuostata: su vaiko prigimtimi kooperuotis.
	Būtinasis daugiopas vadovėlio kontekstas: – <i>asmenybinis</i> – vaiko skaitomo vadovėlio kontekstas – jo pasaulis: amžius, branda, gebėjimai, interesai; – <i>interpretacinis</i> – esminiai teiginiai teikiami juos atskleidžiant vizualine ir rašytine vaizdine medžiaga – kontekstu; – <i>sociokultūrinis</i> – Baltijos šalių kultūros kontekstas, vertybiniai Vakarų civilizacijos pagrindai, aktualizuoti tautos ir krašto kultūros istorijos faktai; – <i>gyvenimiškumo ir praktiškumo</i> – neužsitaroma akademiškumo bokštuose, neatsitveriamas nuo komplikuo to gyvenimo; – <i>akademizmo</i> nuvainikavimo – paneigiamas akademišku principu įprastas faktų dėstymas, siekiama žadinti bręstančio žmogaus refleksyvumą, probleminį požiūrį į gyvenimą, o ne brukti jam standartinių rėmų gatavas schemas (Lukšienė, Jonynienė, 1993)	<i>Atitiktis prigimčiai</i> – humanistinės ugdymo paradigmos esminė nuostata: su vaiko prigimtimi kooperuotis. <i>Atitiktis asmens ugdymo tikslams:</i> padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą; brandinti asmens tautinę bei kultūrinę savimonę. <i>Mokymas</i> suprantamas ne kaip akademiškas tiesų perteikimas mokiniams, o kaip aktyvus mokinio dalyvavimas mokymo procese svarstant informaciją (atitiktis konstruktyvistinės priegios pažinimo subkategorijai <i>mokymas</i>).
Metodinė sąranga	Reikalavimai mokytojo knygai: – „vesti mokytoją ir mokinį į visuminį dalyko ir jo vietos bendrą kultūros kontekstą suvokimą“ Pratybų sąsiuvinio „metodinio aparato“ uždaviniai: – „padėti mokiniui išmokyti dirbti su vadovėliu ir kitais šaltiniais; – išugdyti gebėjimus pačiam toliau lavintis, sieti įgytas žinias bei įgūdžius su aktualiais gyvenimo poreikiais; – ugdyti mokinių kūrybiškumą, šalia užduočių sudarant situacijas, leidžiančias mokiniams pažvelgti į kai kuriuos dalykus netikėtu rakursu, nevenigiant paradoksų ir humoro, griaunant schematišką, nelankstų vaiko požiūrį į aplinkos reiškinius“ (Lukšienė, Jonynienė, 1993)	<i>Mokytojo vaidmuo</i> – mokytojai ir mokiniai kartu svarsto turinį ir reikšmę (atitiktis konstruktyvistinės priegios pažinimo subkategorijai). <i>Mokymas</i> suprantamas ne kaip nekintamų tiesų perpasakojimas arba perteikimas mokiniams, o kaip naujos svarbios patirties teikimas (atitiktis konstruktyvistinės priegios pažinimo subkategorijai <i>mokymas</i>); <i>Mokymasis</i> yra socialinis vyksmas, kurio metu mokiniai konstruoja reikšmę (atitiktis konstruktyvistinės priegios pažinimo subkategorijai <i>mokymasis</i>).
Vertybės	Ugdyti asmenį, „angažuotą tautai, kultūrai ir visuomenei“ (Lukšienė, Jonynienė, 1993)	Atitiktis asmens ugdymo tikslams

Analizės pagrindu galima teigti, kad švietimo reformos pradžioje, aptardami reikalavimus reformuojamai mokyklai tinkamiems vadovėliams, mokymo(si) priemonėms, mokslininkai tekstuose išreiškia įprastos autoritarinėje sovietinėje mokykloje objekty-

vistinės prieigos kaitą konstruktyvistine. Be to, pabrėžiama būtinybė visokeriopai kooperuotis su asmens prigimtimi: paisyti mokinio amžiaus ir jo psichofizinių savitumų, suvokti pažinimo ir mąstymo atskirais amžiaus laikotarpiais ypatumus, paisyti mokymosi specifikos, vaiko pasaulio – amžiaus, brandos, gebėjimų, interesų ir pan. Tai tiesiogė orientacija į humanistinę ugdymo paradigmą. Aktualizuojamas vadovėlių uždavinys – siekti asmens ugdymo tikslų.

Vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatų orientavimo humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti raida. Dokumentų, kurie tiesiogiai apibrėžtų reformuojamos mokyklos vadovėlio, mokymo priemonės kokybę ir būtų tam tikros gairės besirengiantiems kurti ar leisti vadovėlius ar kitas mokymo priemones, tarp Lietuvos ugdymo turinį reglamentuojančių dokumentų tyrėja randa vieną – Lietuvos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. balandžio 9 d. įsakymu Nr. 452 patvirtinti *Reikalavimai bendrojo lavinimo dalyko vadovėliui*. Kokie vadovėliai, mokymo priemonės laikytini kokybiškais, netiesiogiai išdėstoma kito tipo reglamentuojančiuose dokumentuose – mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašuose, kur kiekvieno dokumento atskiru skyriumi aptariama vadovėlio, mokymo priemonės samprata.

Atlikta reikalavimų vadovėliams, mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašuose teikiamų vadovėlių sampratą reglamentuojančių dokumentų dalių lyginamoji analizė atitikties asmens ugdymo tikslams, humanistinei ugdymo paradigmai, ją atitinkančiai pažinimo konstruktyvistinei prieigai aspektu. Šiai dokumentų grupei priskirti ir analizuoti keturi dokumentiniai šaltiniai (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų nuostatų orientavimo humanistinės ugdymo paradigmos idėjų pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo asmens ugdymo tikslams įgyvendinti raida

<p>Reikalavimai bendrojo lavinimo dalyko vadovėliui. Lietuvos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr. 452</p>	<p>Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas. LR švietimo ir mokslo ministro 2005 m. sausio 4 d. įsakymas Nr. ISAK-2</p>	<p>Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas. LR švietimo ir mokslo ministro 2005 m. sausio 4 d. įsakymas Nr. ISAK-2. LR švietimo ir mokslo ministro 2008 m. balandžio 25 d. įsakymo Nr. ISAK-1199 redakcija</p>	<p>Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas. LR švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1051</p>	<p>Atitiktis asmens ugdymo tikslus, ugdymo paradigmas išreiškiančioms kategorijoms, subkategorijoms (asmens ugdymo tikslai, požiūris į žmogų ir jo prigimtį, ugdymą, pažinimą, vertybes. Koks žinojimas, žinios, mokymasis, mokymas, mokytojo vaidmuo)</p>
Paskirtis				
<p>Padėti moksleiviams siekti tam tikro lygio brandą liudijančios kompetencijos, gebėjimų, įgūdžių ir žinių.</p>	<p>Pakartojama 2003 m. paskirtis</p>	<p>Padėti mokiniams siekti švietimo ir mokslo ministro patvirtintose bendrosiose programose apibrėžtų ugdymo tikslų ir rezultatų, t. y. plėtoti kompetencijas – kurti(s) vertybinių nuostatų sistemą, įgyti reikiamų gebėjimų, įgūdžių, žinių ir supratimo;</p>	<p>Pakartojama 2008 m. dokumento paskirtis</p>	<p>Asmens ugdymo tikslai 2003, 2005 m.: paskirtis orientuoja į kognityvinę brandą – santykinai sietna su tikslu <i>ugdėti asmenį, pasirengusį profesinei veiklai</i>; 2008, 2009 m.: be kognityvinės brandos, akcentuotas vertybinis ugdymas, atitiktis paradigmoms, nėms nuostatomis neišgryninta.</p>

Funkcijos	Funkcijos mokinio atžvilgiu	Funkcijos	Atitiktis asmens ugdymo tikslams
<p>1) Padėti mokiniui susiformuoti Lietuvos piliečių patikimus gyvenimo orientyrus, padedančius saugoti, stiprinti savo pilietinį, kultūrinį ir tautinį tapatumą;</p> <p>2) plėtoti bendrusius asmens gebėjimus (socialinius, komunikacinius, pažintinius, veiklos ir kt.) bei specifinius to dalyko (ugdymo srities) gebėjimus;</p> <p>3) padėti organizuoti mokymą(si), ugdymą(si), skatinti savarankišką – individualų ar grupinį – mokymąsi.</p> <p>4) atsizvelgiant į mokinių amžių, dalyko (ugdymo srities) ypatybes, naudojama tinkamai apgalvota vadovėlio medžiagos sistema, siūlant mokymosi strategijas ir būdus, pritaikytus įvairiems mokymosi stiliams;</p> <p>5) teikia būtiną mokymuisi informaciją, medžiagą – specialiai mokymuisi atrinktą, susistemintą, pritaikytą, užtikrinančią būtinos žinių bazės sukūrimą, integruoja įvairių sričių žinias, kreipia į platesnės informacijos šaltinius, supažindina su mokymosi, mąstymo ir komunikavimo būdais ir strategijomis, informaciją pateikia įvairiais būdais.</p>	<p>Padėti kurti mokinio vertybinių nuostatų sistemą; Pakartojama 2003 m. 1-oji, 2-oji, 3-ioji, 5-oji funkcijos;</p>	<p>Skatinti mokinių mokymosi motyvaciją, padėti ugdytis vertybines nuostatas, kurios svarbios formuojantis sąmoningą požiūrį į mokymąsi, renkantis tolesnę ugdymosi kryptį ir brandinant asmens dorinę, kultūrinę, tautinę ir pilietinę sąvimonę. Pakartojama 2003, 2005 m. 2-oji funkcija; iš dalies – 5-oji;</p>	<p>Atitinka 2008 m. dokumento funkcijų formuluotes</p> <p>Atitiktis asmens ugdymo tikslams 2003, 2008, 2009 m.: viena iš funkcijų orientuoja į tikslus brandinti asmens tautinę bei kultūrinę sąvimonę, ugdyti Lietuvos valstybės pilietį;</p> <p>Visų metų dokumentuose ryškiau akcentuotas kognityvinis asmens ugdymasis (2003 m. 2, 3 teiginiai);</p> <p>Mokymas, žinios (pažinimo subkategorija) Pagal objektyvistinę prieigą mokykloje žinios pateikiamos sutvarkytos į formalią ir standartizuotą mokymo programą – visų metų dokumentuose reikalaujama tokio informacijos, kaip būtinos žinių bazės, sutvarkymo ir pateikimo vadovėliuose – nuostata artimesnė KUP.</p> <p>Požiūris į asmens prigimtį (HUP kategorija) 2003 m.: 4 funkcijos orientavimas atsizvelgti ne tik į vaiko amžių, bet ir į individualius mokymosi stilius (kooperuotis su asmens prigimtimi – HUP nuostata);</p> <p>Mokymasis (pažinimo subkategorija) 2003 m.: 3 funkcija, 5 funkcijos vienas iš punktu orientuoja į konstruktyvistinę prieigą – savarankišką mokymąsi, individualias, skirtingas mokymosi strategijas.</p>

Atitikties asmenų ugdymo tikslams	Pagrindiniai reikalavimai	Metodiniai principai		
<p>2005, 2008 m.: <i>lygių galimybių</i> metodinis principas, o 2009 m. – vienas iš pagrindinių reikalavimų orientuoja į tikslą <i>ugdyti žmogų demokratijai</i>;</p> <p>Santykis su asmenų prigimtimi</p> <p>2003, 2005, 2008 m. <i>kontekstualumo, prasmingumo, prieinamumo, aiškumo, aktyvumo ir kūrybiškumo</i> metodiniai principai, <i>vaizdumo</i> principo dalis reikalauja orientuotis į asmenų prigimtinę galią, į atitinkamo amžiaus tarpsnio pažintines galias – nuostatos artimos HUP;</p> <p>Žinios, žinojimas, mokymas, mokymasis</p> <p>2003, 2005, 2008 m. <i>sistemiškumo</i> metodinis principas orientuoja į konstruktyvistinę priėgimą – nauja reikšmė kuriama turimos patirties, žinojimo pagrindų; šią priėgimą atitinka ir <i>prasmingumo, prieinamumo, aktyvumo ir kūrybiškumo</i> principai.</p> <p>2009 m.: turinys <i>perteikiamas, žinios, gebėjimai išgyjami</i> – teigiamai atitinka <i>objektyvistinę pažinimo</i> priėgimą, būdingą klasikinei ugdymo paradigmam.</p>	<p>Atitiktį pagrindinės demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybės, būti nešališkas lyties, amžiaus grupių, neigialumo, gebėjimų, socialinės padėties, rasės, etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų atžvilgiu.</p> <p>Turėti skirtą mokyti metodinę sąrangą – medžiagą bendrosiose programose apibrėžtam ugdymo turiniui perteikti, užduotis žinioms ir gebėjimams įgyti, priemones pažangai ir pasiekimams įsivertinti.</p>	<p>Pakartojami 2003, 2005 m. dokumentų <i>sistemiškumo, kontekstualumo, prieinamumo, aiškumo, vaizdumo, galimybių</i> principai.</p> <p>2008 m. dokumento <i>lygių galimybių, prasmingumo</i> – neišskirti; įtraukiamas:</p> <p>Šiuolaikiškumo – vadovėlio turinys atitinka šiaandieninės demokratinės visuomenės poreikius, šiuolaikinius edukologijos ir naujausius mokslo ir praktikos reikalavimus, atliepia Lietuvos švietimo raidos kryptį;</p> <p>Aktyvumo ir kūrybiškumo – medžiagos patrauklumas, formos ir užduočių įvairovė aktyvumui, kūrybiškumui, motyvacijai, norui tobulėti skatinti; kognityviniams ir metakognityviniams gebėjimams ugdyti, savo veiklos apmąstymui ir koregavimui skatinti.</p>	<p>Pakartojami 2003 m. dokumento <i>integravimo, sisteminimo, kontekstualumo, prasmingumo, prieinamumo, aiškumo, vaizdumo</i> principai.</p> <p>Įtraukiamas <i>lygių galimybių</i> – nešališkumas lyties, amžiaus, socialinės padėties, rasės, etninės priklausomybės, religijos, įsitikinimų atžvilgiu;</p>	<p>integravimas (vardijama vertikalė ir horizontali integracija);</p> <p>sistemiškumo – vadovėlis sudaromas remiantis pasirinktais aiškiais didaktiniais principais, turi aišką loginę sistemą, pateikiama medžiaga ir siūlomi metodai remiasi mokinių anksčiau įgyta patirtimi bei žiniomis;</p> <p>kontekstualumo – vadovėlyje atsizvelgiama į daugialypijo naudojimo kontekstą: asmeninio mokinio patirtimi ir interesus, jo aplinką, jau pažįstamais reiškiniais; sociokultūrinį – medžiaga aktualu tada, kai mokinys įvesdinamas į savo tautos ir valstybės, o kartu ir į civilizacijų, kultūrų kontekstą, atskleidžiant vertybinius jų pagrindus;</p> <p>prasmingumo – medžiaga pateikiama taip, kad jos prasmingumą moksleivis jaustų dabar ir čia, o ne neapibrėžtoje ateityje. Probleminis medžiagos pateikimas, realiu gyvenimo situacijų, skatinančių moksleivius kūrybiškai mąstyti, sudarymas</p> <p>prieinamumo – atsizvelgiama į moksleivių amžių, ankstesnį pasirėngimą, mokymosi stilių, realias galimybes per mokymuisi skirtą laiką įsisavinti informacinių elementų kiekį; medžiaga pateikiama vadovaujantis atitinkamam moksleivio amžiui būdinga pažinimo logika, o ne griežta akademinė sistema;</p> <p>vaizdumo – tikslingai derinamos žodinė ir vaizdinė informacija. Pastaroji atitinka moksleivių amžių ar vadovėlio paskirtį.</p>

Pateikta *Reikalavimų bendrojo lavinimo dalykų vadovėliams* ir vadovėlių sampratos skyrių *aprūpinimo tvarkose* lyginamoji analizė rodo, kad skirtingų metų dokumentuose struktūriškai iškeliamos vis kitos *kokybės sritys*: antai 2005 m. aktualinamos *į mokinius orientuotos vadovėlio funkcijos*, 2003, 2008, 2009 m. – *funkcijos* apskritai; 2003, 2005, 2008 m. dokumentuose aktualinami *metodiniai principai*, 2009 m. tik tarp pagrindinių reikalavimų įterpiamas punktas, kad vadovėlis turi turėti *metodinę sąrangą*. Taigi iki 2009 m. reglamentuojančių dokumentų grupėje nėra nusistovėjusios sistemos, kurie vadovėlio komponentai laikytini jų kokybės sritimis. Aptartiems dokumentams būdinga nuostata, kad mokymo priemonės yra vadovėlių papildanti mokymo medžiaga, naudojama kaip pagalbinė mokytojui ir mokiniui, turinti įvairiopą paskirtį. 2005, 2008 m. dokumentai kalba apie vadovėlio komplektą, kuriam priskiria mokytojo knygą, papildomą medžiagą mokiniams, skaitmeninę mokymo(si) medžiagą ir pan., be to, keliamas reikalavimas, kad komplektas remtųsi vieninga koncepcija, metodine sąrangą, vadinasi, keliami tapatūs kokybės reikalavimai tiek vadovėliui, tiek jį papildančioms mokymo priemonėms.

Analizuotuose dokumentuose nuosekliai pabrėžiamas uždavinys siekti *asmens ugdymo tikslų – padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą; ugdyti kritiškai mąstantį žmogų, atsakingai daryti sprendimus ir savarankiškai veikti; brandinti asmens tautinę bei kultūrinę savimone; ugdyti žmogų demokratijai; ugdyti Lietuvos valstybės pilietį*. Asmens vertybinio ugdymo nuostatos skirtingai pasiskirsto vadovėlio *paskirties, funkcijų, pagrindinių reikalavimų* punktuose.

Nė vienas iš analizuotų dokumentų tiesiogiai neįvardija, į kokią ugdymo paradigmą vadovėlis ir jį papildančios mokymo priemonės turėtų būti orientuotos. Švietimo reformos pradžioje mokslininkų aktualizuota vadovėlių orientacija teikiant medžiagą atsižvelgti į *asmens prigimtį – vaikų prigimtines skirtybes ir pažintines galias – 2003, 2005, 2008 m.* dokumentuose detalizuota humanistinei ugdymo paradigmai atliepiančiais metodiniais principais *konstruktyvistinės* pažinimo priegos pagrindu: mokiniui žinios turi būti prasmingos, suprantamai pateiktos, žinios atrandamos, akcentuojamas mokinių aktyvumas, kūrybiškumas, motyvacija, atsakomybės už mokymąsi augimas ir t. t.

2009 m. dokumente tolstama nuo humanistinę ugdymo paradigmą įtvirtinančių metodinių principų, deklaruojama *žinių (turinio) perteikimo* ir jų *įgijimo* (klasikinės ugdymo paradigmos *mokymas*) kryptis, t. y. *objektyvistinė* pažinimo priega. Vadinasi, reglamentuojančiuose dokumentuose ženkliai paradigminė sumaištis. Pabrėžtina, kad paradigminio nenuoseklumo esama ir atskirų dokumentų viduje, suliejant *objektyvistinės* ir *konstruktyvistinės* pažinimo priegų alternatyvius teiginius į tuos pačius arba vienas po kito einančius punktus, ypač tai ženkliai aptariant *žinių, mokymo* kategorijas. Taigi konstruktyvistinė pažinimo priega grįsto *pažinimo* įtvirtinimas vadovėlių kokybę reglamentuojančiuose dokumentuose nėra tvarus.

Kaip minėta anksčiau, kita dokumentinių šaltinių, iš kurių galima spręsti apie vadovėlių ir kitų mokymo(si) priemonių kokybės reikalavimus, grupė yra vadovėlių turinio vertinimą aptariantys dokumentiniai šaltiniai. Reglamentuojančio tipo šaltinių tyrėja

randa vieną – *Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašas* (2012). Dokumentinių šaltinių, kalbančių apie vadovėlio kokybės vertinimą, 2012–2015 m. Ugdymo plėtotės centro, Švietimo ir mokslo ministerijos tinklalapyje yra daug, tačiau 2015 m. šie dokumentiniai šaltiniai – gairės, jų projektai, tvarkų aprašų projektai ir pan., tik diskutuojami, „neišauginti“ iki reglamentuojančių dokumentų statuso. Vadovėlių vertinimas, taigi atitinkamai ir kokybės vertinimo kriterijai yra nuodugnai išdėstyti dviejose vadovėlio kokybę aptariančiose metodinėse medžiagose (Birgelytė et al., 2010; Birgelytė et al., 2012). 2010 m. medžiagoje teikiama *vadovėlio turinio vertinimo* metodiniai patarimai, 2012-ųjų – metodinės rekomendacijos, kaip pritaikyti *vadovėlius ir kitą mokymosi medžiagą kompetencijoms ugdyti*. Dokumentinio tyrimo šaltinių požiūriu, abu šie leidiniai yra rašytiniai tekstiniai dokumentai, taigi galėtų būti analizuojami kaip ir kiti dokumentiniai šaltiniai. Tačiau į nuodugnią tyrimo lyginamąją analizę tyrėja pastarųjų šaltinių neįtraukia, nes jie laikytini ne reglamentuojančio tipo dokumentiniais šaltiniais, o tik išreiškiančiais mokslininkų grupių požiūrius, kas turėtų, galėtų būti laikoma vadovėlio kokybės kriterijais.

Atlikta minėto 2012 m. reglamentuojančio dokumento analizė. Dokumente pateiktoje *vadovėlio sampratoje (paskirtis, funkcijos, bendrieji reikalavimai)* akcentuoti kognityviniai ugdymosi aspektai („padėti siekti konkretaus ugdymo turinio koncentro ar klasės, ugdymo srities, integruoto kurso, dalyko bendrojoje programoje, dalyko modulyje ar mokiniams, turintiems specialiųjų poreikių pritaikytoje programoje apibrėžtų pasiekimų“; „sudaryti galimybes plėtoti mokinių bendruosius ir dalyko (ugdymo srities) gebėjimus“) konkrečios ugdymo paradigmos neišreiškia. Nuostatos pažinti, atrasti ugdymą („padėti stiprinti motyvaciją mokytis, skatinti aktyvų ir savarankišką mokymąsi ir kritinį mąstymą) iš dalies orientuoja į konstruktyvistinę prieigą. Tačiau *žinių, mokymo, mokymosi* kategorijas atitinkantys dokumento teiginiai kaip ir ankstesniuose analizuotuose dokumentuose savo turiniu artimesni klasikinei ugdymo paradigmai – *žinios, gebėjimai įgyjami, perteikiami sutvarkyta žinių sistema* (vardijamos funkcijos „padėti mokiniui įgyti būtinų žinių ir ugdytis supratimą teikiant jam aktualią informaciją: specialiai mokymuisi atrinktą, susistemintą, integruotą ir pritaikytą medžiagą bei nuorodas į kitus informacijos šaltinius“; „vadovėlio medžiaga turi būti pritaikyta įgyti žinias ir gebėjimus“).

Kaip teikiama vadovėlio vertinimo kriterijai atitinka humanistinės ugdymo paradigmos pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo ugdymo tikslus – žr. 4 lentelėje.

4 lentelė. Vadovėlių kokybės vertinimo kriterijų atitiktis humanistinės ugdymo paradigmos pagrindu reformuojamo Lietuvos švietimo ugdymo tikslams

Vadovėlio kokybės vertinimo sritis	<i>Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašas. Ugdymo plėtotės centro direktoriaus 2012 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. VK-14.</i>	Sąsajos su ugdymo paradigmas, reformuojamo švietimo ugdymo tikslus išreiškiančiomis kategorijomis, subkategorijomis
Medžiagos atitiktis bendrosioms programoms	1) Vadovėlis skirtas konkrečiam ugdymo turinio koncentruvi arba klasei, ugdymo sričiai, integruotam kursui, dalykui arba moduliui; 2) vadovėlyje tinkamai ir tikslingai, atsižvelgiant į turinio apimtį, atrinktas dalyko turinys; 3) medžiaga sudaro galimybes ugdyti mokinių pasiekimus, apibrėžtus dalyko ugdomosiose veiklos srityse.	Asmens ugdymo tikslų ir ugdymo paradigmos atžvilgiu neutralūs teiginiai
Metodinė struktūra	1) Vadovėlio struktūra <...> padeda mokiniams mokyti; 2) užduotys skatina naują mokomąją medžiagą sieti su anksčiau įgytomis mokinių žiniomis ir gebėjimais; 3) užduotys skatina mokinius pamokoje kritiškai mąstyti, spręsti problemas, diskutuoti, kūrybiškai dirbti; 4) vadovėlyje sudaromos galimybės individualizuoti ugdymą, vadovėlio medžiaga sudėtingumu ir apimtimi pritaikyta įvairių mokymo(si) stilių ir tam tikro amžiaus mokiniams; 5) užduotys skatina pateikti savo vertinimus ir požiūrį; 6) užduotys sudaro galimybes gauti grįžtamąjį ryšį ir įsivertinti.	Mokymosi subkategorija: atitinka HUP pažinimo konstruktyvistinę prieigą (ankstesnės ir naujos patirties sąveika; informaciją vertina, interpretuoja patys mokiniai – 1, 2, 3, 5, 6 teiginiai); Požiūrio į asmens prigimtį kategorija: atitiktis HUP nuostatai su prigimtimi kooperuotis atsižvelgiant į individualias nuo amžiaus tarpinių priklausančias pažintines galias, individualius mokymosi stilius (4 teiginys)
Tekstinė ir vaizdinė kokybė	1) Tekstinė ir vaizdinė medžiaga kiekiu, sudėtingumu, proporcijomis ir struktūra pritaikyta įvairių mokymo(si) stilių ir tam tikro amžiaus mokiniams; 2) tekstinė ir vaizdinė medžiaga kelia mokinių smalsumą, skatina norą pažinti ir mokyti;	Požiūrio į asmens prigimtį kategorija: atitiktis HUP nuostatai su prigimtimi kooperuotis atsižvelgiant į individualias nuo amžiaus tarpinių priklausančias pažintines galias, individualius mokymosi stilius (1, 2 teiginiai);
Tinkamumas vertybinėms nuostatomis ugdyti(s)	Medžiaga: 1) atitinka pagrindines demokratinės visuomenės ir Lietuvos valstybės vertybes; 2) yra nešališka lyties, amžiaus grupių, neįgalumo, gebėjimų, socialinės padėties, rasės, etninės priklausomybės, religijos ir įsitikinimų atžvilgiu; 3) skatina ugdyti pilietines ir tautines vertybes; 4) skatina saugoti gyvybę, gamtą ir laikytis sveikos gyvensenos principų.	Atitiktis asmens ugdymo tikslams: „padėti asmeniui atskleisti bendrąsias žmogaus vertybes ir jomis grįsti savo gyvenimą; brandinti asmens tautinę bei kultūrinę savimonę; ugdyti žmogų demokratijai; ugdyti Lietuvos valstybės pilietį“; ugdyti darnaus vystymosi nuostatas.

Pateiktų vadovėlio kokybės vertinimo kriterijų grupių turinys iš esmės atitinka A. J. C. Reintso (2002) apibendrintas *kokybės sritis* – turinį (dokumente – atitiktis bendrosioms programoms), taikomą pedagogiką (dokumente – metodinė sąranga), vadovėlio

dizainą bei pateikimą (dokumente – tekstinė ir vaizdinė kokybė). Kaip atskira kokybės vertinimo sritis dokumente išskiriamas *tinkamumas vertybinėms nuostatoms ugdytis* rodo, kad per visą reformos laikotarpį vadovėlius, mokymo priemones reglamentuojančiuose dokumentuose itin akcentuojamas vadovėlių uždavinys – siekti reformuojamo švietimo asmens ugdymo tikslų – išlieka tvarus. Pastarajame dokumente šis uždavinys išdėstytas ir aptariant vadovėlio sampratą, ir kaip atskira kokybės kriterijų grupė.

Nors analizuoto dokumento pateikta vadovėlio samprata paradigmiskai neišgryninta, kokybės vertinimo sričių ir kriterijų turinys atitinka humanistinei ugdymo paradigmai būdingą nuostatą su asmens prigimtimi kooperuotis, atitinka konstruktyvistinio pažinimo subkategorijos *mokymosi* turinį.

Mokslinė diskusija

Taigi pateiktos dokumentinių šaltinių analizės pagrindu galima teigti: per reformos laikotarpį išliko tvarūs du vadovėlių kokybę reglamentavusių dokumentų požymiai – tvariai deklaruojamas reformuojamo švietimo asmens ugdymo tikslų siekis ir tvari paradigmė sumaištis. Tyrėjos požiūriu, paradigmę sumaištį lemia tai, kad nė vienas iš nuodugniai analizuotų dokumentinių šaltinių apskritai nenurodo vadovėlių paradigmės orientacinės krypties, todėl veikia sumaištį keliantis „tinka bet kas“ dėsnis.

Pozityviai vertintinas tarp kokybės sričių tvariai išlaikomas asmens ugdymo tikslų siekis. Nepaisant to, kad švietimo reforma vyksta jau 25 metai, ilgalaikiai asmens ugdymo tikslai, išreikšti ne tik *Lietuvos švietimo koncepcijoje* (1992), bet ir įtvirtinti valstybės švietimo raidos strategijose, išlieka tvarūs, kol valstybėje tvarus demokratijos kūrimo ir stiprinimo siekis. Kita vertus, tautinės ir pilietinės brandos išsiugdymas, mokslininkų teigimu (Zaleskienė, Jašinauskas, 2013), XXI a. globalizacijos iššūkių kontekste tampa vis komplikotesnis ir aktualesnis, taigi vadovėlio ugdomoji galia aktuali ir tvariai išlaikomu uždaviniu sustiprinama.

Ar yra būtinybė vadovėlių, kitų mokymo(si) priemonių kokybę, jos vertinimą reglamentuojančiuose dokumentuose išgryninti paradigminius pagrindus? Tyrėjos požiūriu, būtina: kadangi, kaip rodo įvade minėti tyrimai, vadovėlių vaidmuo Lietuvos mokyklose neslopsta, tinkamai juose užkoduota humanistinė ugdymo paradigma gali spartinti jos įtvirtinimą. Vadinasi, vadovėlio kokybę reglamentuojančių dokumentų reikalavimuose turėtų būti tikslingai ir aiškiai išreikštos ugdymo paradigmos nuostatos. Keltinas probleminis klausimas: ar apskritai įmanoma sukurti aiškią vadovėlių kokybės sistemą, nesuformuojant pamatinių idėjų, į kurias jų kokybė turi orientuotis?

Pripažintina, kad paradigmė orientacija deklaruota tik viename iš šiam tyrimui surinktų dokumentinių šaltinių, kurie tyrėjos analizuoti, bet į nuodugnią lyginamąją analizę neįtraukti, kaip minėta įvado pastaboje, dėl to, kad neturi reglamentavimo sta-

tuso. Turimi omeny paradigmine orientacija besiskiriantys dokumentiniai šaltiniai, t. y. anksčiau minėtos autorių grupių 2010 ir 2012 m. pateiktos *metodinės rekomendacijos*.

2010 m. dokumentinio šaltinio „Vadovėlio turinio vertinimas. Metodinė medžiaga“ autoriai (Birgelytė et al., 2010) įvade deklaruoja vadovavimąsi jau analizuotu 2009 m. dokumentu (*Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas*, 2009). Kaip ir pagrindiniame rėmimosi dokumente, šiose metodinėse rekomendacijose yra paradigminę sumaištį rodančių teiginių: kartojamos 2009 m. dokumento paradigmškai neišgrynintos vadovėlio funkcijos, bendrieji reikalavimai; žinių ir gebėjimų visuma laikoma asmenybės esme („vadovėliai nurodo mokinių žinių ir gebėjimų visumą, laikomą pagrindiniu išsilavinusios asmenybės požymiu“), absoliutinas žinių *įgijimas, perėmimas* ir kt. Tačiau išskiriamose vadovėlio *kokybės vertinimo srityse (medžiagos pritaikymas esminėms dalykinėms ir bendrosioms kompetencijoms ugdyti; tekstinės ir vaizdinės informacijos kokybė; medžiagos struktūravimas ir informacinė sistema; užduočių ir kitų didaktinių elementų atitiktis edukaciniams reikalavimams; medžiagos pritaikymas mokymosi motyvacijai skatinti)* akcentuotas dėmesys asmenybės poreikiams pagal A. Maslow (2009) poreikių piramidę, pasitikėjimo ir mokymosi nuostatų skatinimas, ugdymo tikslai ir turinio prasmingumas, įdomumas, susidomėjimą ir aktyvumą skatinanti veikla – gana daug vadovėlio kokybės vertinimo nuostatų orientuoja į rėmimąsi vadovėlyje konstruktyvistine pažinimo prieiga. Tačiau visumos paradigmine orientacija neišgryninta, neįvardyta.

Paradigminis tikslingumas įvardijamas antrajame minėtame dokumentiniame šaltinyje – 2012 m. autorių grupės pateiktose „Vadovėlių ir kitos mokymosi medžiagos pritaikymo kompetencijoms ugdyti metodinėse rekomendacijose“: „Metodologiniu metodinių rekomendacijų pagrindu pasirinkti *humanistinio ir konstruktyviojo* ugdymo krypčių pedagoginiai tikslai“ (Birgelytė et al., 2012, 8). Kompetencijų ugdymas reformuojamo švietimo dokumentuose, pradedant Lietuvos švietimo koncepcija (1992), tęsiant bendrųjų programų teiginiais, įvairių reformos etapų ugdymo turinio atnaujinimo principais, valstybės švietimo strategijomis, deklaruotas per visą reformos laikotarpį. Aptariamas dokumentinis šaltinis liudija laiką, kai imtasi veiksmų kompetencijų ugdymą realiai įgyvendinti. Metodinių rekomendacijų leksikoje objektyvistinės / konstruktyvistinės prieigų sumaištis dar esama (pvz., aptariant vadovėlio sampratą: vadovėlis esą turi sudaryti galimybę *žinioms įgyti*, čia pat – užtikrinti *žinių kūrimo* procesą), bet deklaruota metodologinė orientacija iš esmės išlaikoma ir aptariant vadovėlių ir kitos mokymosi medžiagos didaktinius aspektus (skaitmeninių vadovėlių turinio ypatumai, ugdymo principų sklaida, įvairių mokymosi metodų naudojimas vadovėliuose ir kitoje mokymosi medžiagoje, vadovėlio ir kitos mokymosi medžiagos pritaikymas mokinių pasiekimams vertinti ir įsivertinti), ir vadovėlio komplekto medžiagos ypatumus (struktūravimas, informacinės paieškos sistema, tekstinės ir vaizdinės medžiagos ypatumai, vadovėlio užduotys). Kompetencijų ugdymo gairės vadovėliuose ir kitoje mokymosi medžiagoje paaiškina reformuojamo švietimo asmens ugdymo tikslų ir kompetencijų

sąsajas, pristato kompetencijas kaip integralią žinių, gebėjimų ir nuostatų visumą, pateikia kompetencijų – *mokėjimo mokytis, komunikavimo, iniciatyvumo ir kūrybingumo, pažinimo, asmeninės, socialinės* – ugdymosi galimybių teorinius pagrindus, orientuotus, kaip ir teigiama, įvardijant metodologinius pagrindus, į humanistinę konstruktyvistiniu pažinimu paremtą ugdymo paradigmą.

Autorių grupė pristato *konektyvizmą* kaip naujausią mokymosi teoriją, kurios esminiai teiginiai, autorių požiūriu, esantys tokie: „didžiausia mokymosi vertė – tikslios ir naujausios žinios, jų kūrimas kartu su kitais ir dalijimasis“ (Birgelytė et al., 2012). Tyrėjos požiūriu, ši teorija yra nuosekli konstruktyvistinės pažinimo priegios tąsa: žinių kūrimas, reikšmių, prasmų kūrimas, svarstymas drauge su kitais, mokytojo su mokiniais aktualinamos konstruktyvizmo filosofijos, teorijos. Naujumo konektyvizmui galbūt prideda tik atsivėrusios skaitmeninių tinklų galimybės dalintis naujomis žiniomis.

Aptariamoms metodinės rekomendacijos – reglamentuojančio statuso neturintis, mokslininkų grupės požiūri, kas turėtų, galėtų būti laikoma vadovėlio kokybės kriterijais, išreiškiantis dokumentinis šaltinis dėl savo aktualumo reformuojamo švietimo ugdymo tikslams, paradigminio tikslingumo galėtų tapti pagrindu reglamentuojantiems reikalavimams naujo ugdymo turinio kūrimo etapo vadovėlių kokybei kurti ir vertinti.

Išvados

1. Lietuvos švietimo reformos pradžioje, aptardami reikalavimus reformuojamai mokyklai tinkamoms mokymo(si) priemonėms, mokslininkai numato autoritarinėje sovietinėje mokykloje įprastos objektyvistinės priegios kaitą konstruktyvistine, pabrėžia būtinybę kooperuotis su asmens prigimtimi – orientuoja į humanistinę ugdymo paradigmą, aktualina vadovėlių uždavinį siekti asmens ugdymo tikslų.

2. Vadovėlių kokybę reglamentuojančių dokumentų grupėje nėra nusistovėjusios tvarios kokybės sričių sistemos, tačiau vadovėliams keliamas uždavinys – siekti asmens ugdymo tikslų – kaip kokybės sritis išlieka tvarus per visą švietimo reformos laikotarpį.

3. Vadovėlių kokybę reglamentuojantys dokumentai neįvardija vadovėlių paradigminės orientacijos, todėl aptariant vadovėlio sampratą (paskirtį, funkcijas, metodinę sąrangą ir kt.) dokumentuose matyti paradigminė sumaištis tiek lyginant skirtingų metų dokumentus, tiek atskirų dokumentų viduje. Dokumentų teiginių paradigminė sumaištis yra tvari per visą švietimo reformos laikotarpį.

Literatūra

- Arends, R. I. (1998). *Mokomės mokyti*. Vilnius: Margi raštai.
- Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių turinio vertinimo tvarkos aprašas*. Ugdymo plėtotės centro direktoriaus 2012 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. VK-14. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt>.
- Bigelienė, D., Birgelytė, A., Jašinauskas, L., Kalvaitis, A., Šleževičius, K. (2012). Bendrojo ugdymo dalykų vadovėliai: turinio kokybė ir naudojimas pamokoje. *Švietimo problemos analizė*, 5 (69). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Švietimo aprūpinimo centras.
- Birgelytė, A., Jašinauskas, L., Pečiuliauskienė, P., Kairaitis, Z., Petkelytė, J., Šleževičius, K., Zeliankienė, V. (2010). *Vadovėlio turinio vertinimas. Metodinė medžiaga*. [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 3 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.upc.smm.lt>.
- Birgelytė, A., Cibulskaitė, N., Gerulaitis, Š., Jašinauskas, L., Kaušienė, R., Kurienė, A., Mončienė, L., Pečiuliauskienė, P., Salienė, V., Toleikytė, N., Šetkus, B., Zubavičienė, I. (2012). *Vadovėlių ir kitos mokymosi medžiagos pritaikymo kompetencijoms ugdyti metodinės rekomendacijos*. Vilnius: Ugdymo plėtotės centras.
- Bitinas, B. (1998). Lietuvos mokykla: ugdymo paradigmos kaita. *Ugdymo problemos*, IV (XXXI), 25–31.
- Bitinas, B. (2006). *Edukologinis tyrimas: Sistema ir procesas*. Vilnius: Kronta.
- Bruzgelevičienė, R. (2008). *Lietuvos švietimo kūrimas 1988–1997*. Vilnius: UAB Sapnų sala.
- Bruzgelevičienė, R. (2014). Ugdymo paradigma – didaktikos idėjų pamatas. In R. Bruzgelevičienė (red.). *Ugdymo paradigmų iššūkiai didaktikai* (p. 26–107). Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
- Bundsgaard, J., Hansen, T. I. (2009). Holistic Evaluation of Learning Materials. In *Textbook Production from Local, National and International Point of View. 10th International Conference on Textbooks and Educational Media. Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media* (p. 502–520). Santjago de Compostela.
- Die konstruktivistischen Lerntheorien*. (2014). Werner-Stangls Arbeitsblätter. [žiūrėta 2014 m. rugpjūčio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.stangl-taller.at/ARBEITSBLAETTER/LERNEN/LerntheorienKonstruktive.shtml>.
- Gudonytė, A. (1990). Rekomendacijos vadovėlių autoriams. *Tėvynės šviesa*, 1 (3544), 15.
- Kalvaitis, A. (2013). *Vadovėlių ir kitų mokymo priemonių pasirinkimas ir naudojimas ugdymo procese Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklose*. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 29 d.]. Prieiga per internetą: http://www.upc.smm.lt/naujienos/atnaujinta/2014/Vadoveliu_tyrimai_ataskaita.
- Kron, F. W. (2008). *Grundwissen Didaktik*. Ernst Reinhardt Verlag.
- Lukšienė, M. (1990). Sena ir nauja. In R. Bruzgelevičienė (red.). Lukšienė, M. (2013). *Jungtytis. 2-asis leidimas*. Vilnius: Alma littera.
- Lukšienė, M., Jonynienė, V. (1993). Vadovėlis. Samprata, parengta ALF projekto „Švietimas Lietuvos ateičiai“ skelbto vadovėlių konkurso autorių seminario „Vadovėlis demokratinėje mokykloje“ dalyviams. [Rankraštis] (p. 1–9). In *Švietimo reformos parengimo archyvas*, XI, 11.1 sk.

- Maslow, A. H. (2009). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
- McCulloch, G. (2004). *Documentary Research in Education, History and the Social Sciences*. London and New York: Routledge. Falmer, Taylor & Francis Group.
- Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas*. LR švietimo ir mokslo ministro 2005 m. sausio 4 d. įsakymas Nr. ISAK-2. *Valstybės žinios*, 7–216.
- Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas*. LR švietimo ir mokslo ministro 2008 m. balandžio 25 d. įsakymas Nr. ISAK-1199 redakcija. *Valstybės žinios*, 52–1938.
- Mokyklų aprūpinimo bendrojo lavinimo dalykų vadovėliais ir mokymo priemonėmis tvarkos aprašas*. LR švietimo ir mokslo ministro 2009 m. gegužės 19 d. įsakymas Nr. ISAK-1051. [žiūrėta 2015 m. rugpjūčio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.itc.smm.lt/wp-content/uploads/2009/11/Del_mokyklų_aprupinimo.
- Reikalavimai bendrojo lavinimo dalyko vadovėliui*. Lietuvos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. balandžio 9 d. įsakymas Nr.452. [žiūrėta 2015 m. rugsėjo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CO2F48C57FA8>.
- Reints, A. J. C. (2002). A framework for assessing quality of learning materials. In *New Educational Media and Textbooks*. Stockholm: Stockholm Institute of Education Press.
- Sahlberg, P. (2004). Kaip suprantamas mokymasis? In *Sėkmingo mokymosi link. Mokyklų tobulinimo programos A komponento „Mokymo ir mokymosi sąlygų gerinimas Lietuvos pagrindinėse mokyklose“ dalinio komponento „Mokytojų kvalifikacijos tobulinimas“ I etapo patirtis (2002–2004 metai)*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Senge, P. (2006). *Besimokanti mokykla. Knyga praktikui*. Versa / The Book.
- Strauss, A. L. (1993). *Qualitative analysis for social scientists*. London, Cambridge University Press.
- Vaicekauskienė, V. (2007). *Švietimo politikos analizės pagrindai*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
- Zaborskaitė, V. (1993). Ugdymo turinio kaitos kryptys ir humanitarinių mokslų atnaujinimas. Tekstas, parengtas ALF projekto „Švietimas Lietuvos ateičiai“ skelbto vadovėlių konkurso autorių seminaro „Vadovėlis demokratinėje mokykloje“ dalyviams. [Rankraštis] (p. 1–2). In *Švietimo reformos parengimo archyvas*, XI, 11.1 sk.
- Zaleskienė, I., Jašinauskas, L. (2013). *Vadovėlio ugdomoji galia: tautiškumo ir pilietiškumo tyrimas*. Vilnius: Justitia.

Conformity of Textbooks with the Goals of Personality Education Set by Lithuanian Education being Reformed on the Base of Ideas of Humanistic Paradigm, as a Qualitative Prerequisite

Ramutė Bruzgelevičienė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Education, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, ramute.bruzgeleviciene@leu.lt

Summary

During the first decade of Lithuanian educational reform based on the shift in education paradigms textbooks were considered the main source of teaching and were supposed to help to seek new goals in personality education as well as strengthen the paradigm being implemented. Traditionally, textbook was seen as the only teacher tool in that period. However, according to the research carried out in the first decade of the 21st century, textbook along with accompanying printed material still remains the most often used tool in a Lithuanian classroom that pupils continue to use as their main means of study.

It is essential that the state level educational documents regulating quality of textbooks include such qualitative criteria that would direct textbooks toward complying with the principles of humanistic paradigm and implementing the goals of personality education. The **object** of research is the extent to which regulations of the documents monitoring quality of textbooks are focused on implementation of the personality education goals set by Lithuanian education being reformed on the base of humanistic paradigm of education.

As a method, qualitative research using documentary research strategy has been chosen for this article, primary documentary sources are examined and the results are analyzed according to the stages of Grounded Theory, i.e. coding, theoretical sampling and comparing. Having conducted comparative analysis of the documents regulating quality of textbooks with specific character education goals as well as content of categories and subcategories expressing humanistic paradigm of education, the following conclusions are drawn:

At the outset of Lithuanian Educational Reform, when discussing demands for suitable teaching tools in the schools being reformed, the scientists projected the shift from objectivist approach common to authoritarian soviet school to a constructivist one, underlined necessity to cooperate with a person's nature, i.e. they directed focus to humanistic paradigm of education and brought the goals of textbooks to seek personality education up-to-date.

In the analyzed group of documents regulating quality of textbooks no sustainable system of quality criteria has settled, but the task set for textbooks to seek character education goals, as a quality field, has remained stable throughout the whole period of educational reform.

The documents regulating quality of textbooks do not designate their paradigmatic orientation, therefore there is a clear paradigmatic confusion when discussing a concept of a textbook (its purpose, function, methodological setup etc.) both when it comes to comparing documents from different years and certain documents within themselves. This paradigmatic confusion in the document statements remains stable throughout the whole period of educational reform.

Keywords: *educational paradigm, personality education goals, textbook, quality.*

Įteikta / Received 2015-09-03
Priimta / Accepted 2015-09-23